

Innhold

FORORD	11
KAPITTEL 1	
POLITIKK: VIRKELIGHET OG VITENSKAP	13
<i>Per Kristen Mydske, Dag Harald Claes og Amund Lie</i>	
1.1 Innledning	13
1.2 Nye rammebetingelser for offentlig politikk	15
1.3 Nyliberalisme som politisk idé	19
1.4 Bokens oppbygning	21
Del I	
TEORI	31
KAPITTEL 2	
KVA ER NYLIBERALISME?	33
<i>Dag Einar Thorsen og Amund Lie</i>	
2.1 Innleiing	33
2.2 Liberalisme	34
2.3 Nyliberalisme: den «kritiske» litteraturen	38
2.4 Nyliberalisme: historia bak omgrepet	40
2.5 David Harveys definisjon av nyliberalisme	42
2.6 Nyliberal politisk filosofi	43
2.7 Definisjon av nyliberalisme	45
2.8 Lever vi i nyliberalismens tidsalder?	47
KAPITTEL 3	
DEMOKRATIETS MULIGHETER I DET NYLIBERALE SAMFUNN	49
<i>Are Vegard Haug, Kristian Helland-Hansen, Knut Midgaard og Dag Einar Thorsen</i>	
3.1 Innledning	49
3.2 Hva er demokrati?	51
3.3 Nye utfordringer for demokratiet	54
3.4 Fem spørsmål om demokrati og nyliberalisme	56
3.5 Demokratiets og nyliberalismens tidsalder?	66

KAPITTEL 4	
VELFERDSSTAT, FORDELINGSRETTFERDIGHET OG NYLIBERALISME . . .	69
<i>Eli Feiring og Robert Huseby</i>	
4.1 Bør goder omfordeles – og i så fall hvordan?	70
4.2 Har den enkelte selv et ansvar for ulikheter?	78
4.3 Avsluttende kommentarer	83
Del II	
OFFENTLIG SEKTOR	85
KAPITTEL 5	
NYLIBERALISME OG FORVALTNINGSPOLITIKK	
– FRÅ MODERNISERING TIL FORNYING?	87
<i>Amund Lie og Tom Christensen</i>	
5.1 Innleiing	87
5.2 Nyliberalisme og forvaltningspolitikk	
– teoretiske samanhengar	88
5.3 Reformutvikling i Noreg	90
5.4 Politikkens vilkår i endring?	93
5.5 Konkurrans og tilsyn – ein motsetnad?	95
5.6 Forvaltningspolitiske trendar: Frå modernisering	
til fornying? Eller berre moderne fornying?	98
5.7 Konklusjon	103
KAPITTEL 6	
DEN REGIONALE ORGANISERINGA AV NOREG – EMBETSMANNSSSTATEN	
VENDER TILBAKE? EIN FORVALTNINGSPOLITISK ANALYSE	105
<i>Harald Baldersheim og Tom Christensen</i>	
6.1 Innleiing	105
6.2 Den regionale staten	
– teknikk + politikk = mosaikk	107
6.3 Sektorreformer	
– korleis distriktsinndelingar blir til	112
6.4 Politisk ping-pong med fylkeskommunen	
– nedbygging av regiondemokratiet	117
6.5 Ein forvaltningspolitikk for regionnivået	124
KAPITTEL 7	
NETTVERKSNÆRINGER MELLOM OFFENTLIG FORVALTNING OG	
PRIVAT MARKED	128
<i>Jostein Askim, Dag Harald Claes, Per Kristen Mydske og Bent Sofus Tranøy</i>	
7.1 Innledning	128
7.2 Nyliberale reformer i norske nettverksnæringer	129

7.3	Sektorpolitiske målsettinger og øvrige rammebetingelser for reform	134
7.4	Forklaringer på sektorvariasjoner i reformer	140
7.5	Konklusjoner – politikkenes vilkår i nettverksnæringene	142
KAPITTEL 8		
	NYLIBERAL MILITÆRMAKT	146
	<i>Øyvind Østerud og Janne Haaland Matlary</i>	
8.1	Et marked for militærmakt	146
8.2	Hvorfor privatisering av militærmakt etter den kalde krigen?	147
8.3	Den norske omstillingen	152
8.4	De andre nordiske land	154
8.5	Det britiske eksempel	155
8.6	Sikkerhet som privat gode	157
8.7	Offentlig kontroll og grenser for privatisering?	158
8.8	Avslutning	160
KAPITTEL 9		
	MARKEDSTILPASNING OG INTERNASJONALISERING I MILJØPOLITIKKEN 161	
	<i>Werner Christie Mathisen, Per Kristen Mydske og Arild Underdal</i>	
9.1	Innledning	161
9.2	Norsk miljøpolitikk	163
9.3	Miljøpolitiske tekster	169
9.4	Sivilsamfunnet	174
9.5	Internasjonale miljø- og ressursregimer	175
9.6	Konklusjon	180
Del III		
	POLITIKERE	183
KAPITTEL 10		
	ELITER OG NYLIBERAL STAT	
	– POSTSOSIALDEMOKRATISKE OG POSTKOMMUNISTISKE ELITER	185
	<i>Anton Steen og Øyvind Østerud</i>	
10.1	Innledning	185
10.2	Hvor samstemte er elitegruppene?	195
10.3	Økonomiske reformer og eliter i øst	197
10.4	Elitenes holdninger	202
10.5	Konklusjon: Mot elitekonvergens og nyliberal æra?	205

KAPITTEL 11	
MENINGSREPRESENTASJON I ET NYLIBERALT SAMFUNN	207
<i>Hanne Marthe Narud og Henry Valen</i>	
11.1 Innledning	207
11.2 Partimandatet	208
11.3 Meningsrepresentasjon	210
11.4 Partiprogrammene	211
11.5 Holdningsansvar mellom ledere og velgere	214
11.6 EU-saken	218
11.7 Sentrum–periferi	219
11.8 Moral–religion	221
11.9 Mellompartienes utfordringer i et nyliberalt samfunn	223
11.10 Konklusjon	225
KAPITTEL 12	
IDEOLOGISKE AVSTANDER OG REGJERINGSKOALISJONER	
– OM VILKÅRENE FOR SAMARBEID TIL VENSTRE OG HØYRE	228
<i>Hanne Marthe Narud og Bjørn Erik Rasch</i>	
12.1 Utgangspunkt	228
12.2 Koalisjonsteori og betydningen av politisk avstand	229
12.3 Politiske ledes vurdering av avstand mellom partiene	231
12.4 Ideologiske dimensjoner	237
12.5 Konklusjon	243
Del IV	
BEFOLKNINGEN	245
KAPITTEL 13	
NORSKE VELGERE OG NYLIBERALISME	247
<i>Av Ottar Hellevik og Oddbjørn Knutsen</i>	
13.1 Innledning	247
13.2 Nyliberalisme på velgernivå	248
13.3 Opinionsleiet ved valget i 2005	249
13.4 Holdningsindekser	253
13.5 Utviklingstendenser	254
13.6 Årsaker til endringene	261
13.7 Hvem er de nyliberale velgerne?	262
13.8 Nyliberalisme og partivalg	265
13.9 Avslutning	271
Vedlegg: Spørsmålsformuleringer og måletidspunkter	272

KAPITTEL 14

OPPFATNINGER OM DEN GODE SAMFUNNSBORGER:

HAR NYLIBERALISME AVSATT NOEN SPOR?	276
<i>Lawrence E. Rose og Knut Heidar</i>	
14.1 Innledning	276
14.2 Nyliberalisme og normer om den gode samfunnsborger	278
14.3 Hvordan måle holdninger til borgerdyder?	282
14.4 Utviklingen i Norge 1993–2004	285
14.5 Norge sammenlignet med andre land i 2003	289
14.6 Oppsummerende diskusjon og konklusjon	292

KAPITTEL 15

POLITISKE VERDIORIENTERINGER, IDENTITETER OG REGIONER.

KULTURELLE REGIONALE FORSKJELLER I NORGE	295
<i>Oddbjørn Knutsen og Harald Baldersheim</i>	
15.1 Innledning	295
15.2 Regionale konfliktlinjer	296
15.3 Verdibaserte konfliktlinjer	298
15.4 Hypoteser	300
15.5 Empirisk analyse	306
15.6 Konklusjoner	316
Vedlegg: Indikatorer og indekser for ulike holdnings- og verdiorienteringer	319
Holdning til natur- og miljøvern	320
Indeks for holdning til innvandring (1989–2001)	321
Sentrum–periferi-indeks (2001)	321
Indeks for global–nasjonal orientering (2001)	321
10/11-punktsskalaer	321

KAPITTEL 16

NYLIBERALISTFRI SONE? DEBATTER OM STATSBOGERSKAP,

STEMMERETT OG SAMEMANNTALLET I NORGE.	322
<i>Knut Heidar og Anne Julie Semb</i>	
16.1 Ulike tilnærminger til studiet av politisk medlemskap .	323
16.2 Tilnærming, forventninger og data	325
16.3 Debatter om statsborgerskap	326
16.4 Debatter om stemmerett	331
16.5 Etableringen av Sametinget og manntallet for sametingsvalg	333
16.6 Endringer i det samiske politiske medlemskapets innhold: finnmarksloven	336
16.7 Konklusjon	340

Del V

INTERNASJONALISERING	343
KAPITTEL 17	
ØKONOMISK GLOBALISERING, NASJONALSTATEN OG DEMOKRATIET .	345
<i>Helge Hveem og Øyvind Østerud</i>	
17.1 Innledning	345
17.2 En global kapitalisme	347
17.3 Ujevn utvikling	350
17.4 Globalisering og politisk styring	352
17.5 Norske tilpasninger	358
KAPITTEL 18	
KONKLUSJON	362
<i>Per Kristen Mydske, Dag Harald Claes og Amund Lie</i>	
18.1 Problemstillinger	362
18.2 Hvor nyliberalt?	362
18.3 Nyliberale variasjoner	365
18.4 Forklaringer	365
18.5 Demokratiske konsekvenser	367
18.6 Politikkenes vilkår	369
FORFATTERPRESENTASJON	371
LITTERATUR	375
OFFENTLIGE DOKUMENTER	406

Forord

Denne boken er et resultat av prosjektet «Politikkens vilkår i det nyliberale samfunn». Dette er et strategisk instituttprosjekt ved Institutt for statsvitenskap ved Universitetet i Oslo, med økonomisk støtte fra Norges Forskningsråd. Prosjektet er en del av Norges Forskningsråds strategiske prosjekter innenfor samfunnsvitenskap og humaniora. Prosjektledere har vært Per Kristen Mydske og Hanne Marthe Narud.

Politikkens vilkår i det nyliberale samfunn er et forskningstema med høy samfunnsmessig relevans og aktualitet. Samtidig har prosjektet gitt innovasjon og utvikling for faget statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Fenomenet nyliberalisme har flere ulike dimensjoner og mange empiriske nedslagsfelt som spenner over ulike statsvitenskaplige temaer. Det har derfor vært avgjørende med et bredt samarbeid mellom mange forskere med ulike arbeidsfelt og innfallsvinkler. Hele 27 professorer, førsteamanuenser, forskere og stipendiater tilknyttet Institutt for statsvitenskap har bidratt til denne boken. Den gjenspeiler den store bredden og mangfoldet som i dag preger instituttet. Redaktørene håper at denne boken gir verdifull kunnskap og ny forståelse om politikk i dagens norske samfunn. Til tross for at boken i hovedsak retter seg mot dagens politiske situasjon, har vi trukket veksler på klassiske problemstillinger i forholdet mellom stat og samfunn, og idémessige aspekter ved forholdet mellom stat og marked.

Nyliberalisme som fenomen debatteres kontinuerlig i politiske og akademiske fora. Forholdet mellom markedsløsninger og politisk styring har vært debattert i Europa siden 1930-tallet. På den tiden utformet mange land samfunnsmodeller med nettopp ulike innslag av politikk og marked. Siden har dette tema vært en del av europeiske og norske politiske og samfunnsmessige debatter, dog i ulike former og til ulike tider. For eksempel debatten rundt Libertas på 1950-tallet og i forbindelse med Willoch-regjeringens dereguleringspolitikk på 1980-tallet. I dag har vi en fornyet debatt særlig knyttet til reformer i offentlig sektor, men også med klare ideologiske innslag. Vi håper med denne boken å gi et vitenskapelig bidrag til denne viktige samfunnsdebatten.

Vi vil benytte anledningen til å takke forlagsredaktør Per Robstad og teknisk redaktør Wenche Helstad for svært god hjelp og støtte i arbeidet med boken. Vi vil også takke Hanne Marthe Narud for viktig medvirkning til instituttprosjektet og verdifulle innspill til boken. Tidligere stipendiat ved Institutt for statsvitenskap, Robert Huseby, bistod redaksjonen med verdifulle kommentarer og hjelp til å etablere kryssreferanser og sikre enhetlighet og konsistens i og mellom kapitlene i boken. Vi vil også takke professor Raino Malnes for forslaget som til slutt ble bokens tittel. En stor takk rettes til tidligere vitenskapelig assistent Silje Trollstøl som gjorde et viktig grunnarbeid med prosjektet. Vi vil også takke tidligere vitenskapelige assistent og nå stipendiat, Ellen Stensrud, for et viktig bidrag i tidligere faser av prosjektet.

Blindern, desember 2007

Per Kristen Mydske

Dag Harald Claes

Amund Lie